

JAZYK DETAILU V KONTEXTE KONVERZIE

Gabriela Rolencičková

1 Matadero de Madrid – centrum súčasného umenia v španielskom Madride⁷ demonštruje vynikajúcu úroveň práce s existujúcou rozľahlou štruktúrou bývalého priemyselného areálu. V celom Španielsku možno nájsť množstvo podobných adaptácií prevedených s citom pre industriál. Schopnosť

využiť estetické možnosti takýchto budov má pravdepodobne sčasti na svedomí okrem úrovne vzdelania architektov aj pohostinné podnebie nekladúce prehnane nároky na energetické a teplotné požiadavky konštrukčného riešenia detailov.

Architektúra „po záruke“, ktorá už stojí, niekedy potrebuje len veľmi málo, aby mohla byť druhotne využívaná. Akákoľvek opustená budova si zaslúži svoje nové využitie z dôvodu, že na svoju výstavbu a následné užívanie sa spotrebovalo obrovské množstvo energie. Opätovné využitie tejto energie by umožnilo uplatniť princípy uzatvoreného materiálového cyklu (Cradle to Cradle¹) v komplexnom meradle.

Kolobeh znovuosídľovania urbanizovaných území alebo v súčasnosti už bežnú recykláciu materiálov bude v čoraz väčšej miere dopĺňať recyklácia, respektíve konverzia už existujúcich „starších“ budov², ktoré však na to, aby boli využiteľné, musia prejsť istým ozdravovacím procesom, tzv. RE-procesom (*re-mediate* v urbanistickej mierke, *re-use* ako konverzia budov a *re-cycle* – recyklácia materiálov³).

Termín konverzia sa v súčasnosti najčastejšie spája s priemyselnými budovami,

ktoré stratili svoju pôvodnú funkciu a napriek svojim kvalitám, neustále sa postupne vytrácajú. Napriek tomu sa konverzia neobmedzuje typologicky a možno ju aplikovať na akýkoľvek objekt, ktorého existenciu zaručí zmena (aj dočasná) funkčnej náplne.⁴ Predpokladajme, že objekty postavené do 18. storočia zaradíme medzi pamiatkovo chránené. Objekty pochádzajúce z 19. storočia a mladšie však už medzi sebou majú mnoho zástupcov netitulovaných ako pamiatky. To je dôsledkom už masívnejšej výstavby z tohto obdobia v mestských štruktúrach vplyvom rozvíjajúcej sa priemyselnej spoločnosti. A priemyselné objekty nie sú vyhlasované za pamiatky s takou samozrejmosťou ako ostatné stavby. Výsledkom sú precedensy, pri ktorých stále dochádza k totalnej likvidácii celých priemyselných areálov.⁵

RÁZ INDUSTRIÁLU

Rast percentuálneho zastúpenia renovácií v celkovom objeme stavebných aktivít (najmä európskych krajín a stále vysoké percento brownfieldov alebo iných nevyužívaných samostatných objektov predstavuje výzvu pre každého architekta. Každý typologický druh zo širokej zbierky priemyselnej architektúry nesie pre seba typické tvaroslovné znaky. Či už ide o samotné hmoty architektúry, podľa ktorých identifikujeme stavbu, ako napríklad továrenský komín, turbínová hala alebo šedová strecha, alebo tvaroslovné stvárnenie fasády použitím ornamentov z neomietnutého muriva, tehlových pilastrov, vysokých tabuľkových okien, industriál je vždy rozpoznateľný⁶ a má špecifický ráz.

KONVERZIA

Skrytý potenciál v opustených objektoch ponúka možnosti zhodnocovania recykláciou

- 2 Chimney Pot Park v Salforde⁸ vybudovaný developerskou skupinou Urban Splash. Vedúcou osobnosťou tejto skupiny je architekt Jonathan Falkingham, ktorému sa v začiatkoch kariéry veľmi nedarilo; rozhodol sa teda so svojím partnerom investovať do starej industriálnej továrne a ponúknuť v nej bývanie. Plán sa vydaril a skupina Urban Splash je dnes obrovskou developerskou firmou a architektonickou kanceláriou renovujúcou celé areály bývalých tovární v Manchestri alebo Liverpoole, ktorá získala viac ako 100 prestížnych dizajnerských ocenení.

na rôznej úrovni. Tieto snahy sú náročné na úrovni komunikácie medzi zástupcami viacerých strán participujúcich pri procesoch konverzie. Ak je však spoločnosť natoľko vyspelá, že prekoná problémy spojené s ľudským faktorom, architekt na seba musí prebrať zodpovednosť za vytvorenie kvalitného projektu konverzie. Tým sú definované dva základné problémy – *ľudský faktor a technicko-konštrukčná problematika*. (→1, 2)

Konverziu v tomto prípade charakterizujeme ako škálu úprav a zmien aplikovaných v mierke budovy, ktoré ju adaptujú na nové užívanie, pričom alternatívne zachovávajú jej historické hodnoty; keď materiálna podstata budovy (okrem menších zásahov) ostáva nezmenená.⁹ Primárne sú využívané nástroje renovácie, čiže nového zhodnocovania, obnovy či zásadnej opravy stavby, alebo jej častí ako celku súčasným riešením zvyšujúcim úžitkovú hodnotu a kvalitu stavby predlžujúcej jej životnosť.¹⁰

RENOVÁCIA PAMIATKOVO NECHRÁNENÉHO OBJEKTU

Postupy renovácie a rekonštrukcie budov boli špeciálne vyvinuté pre pamiatkovo chránené historické budovy a sú stále zdokonaľované. Na jednej strane je pamiatka chránená mnohými zákonmi a medzinárodnými dohovormi, na druhej strane „pamiatka nechránená“. Mieru zásahu do takého objektu má na svedomí architekt, ktorý v tejto fáze revitalizácie rozhoduje o nástrojoch, a stáva sa nielen akýmsi „návrhárom interiéru duše objektu, ale zároveň exteriéru tela stavby“.

Konverzia samotná môže byť uplatnená v rôznych stupňoch (časových, programových) realizácie. Definovať môžeme nasledujúce prístupy¹¹, ako tie najzásadnejšie v ich rozdielnom prejave:

- *dočasné zásahy* – napríklad inštalácie alebo site-specific projekty¹² ako hybridy

neopakovateľných udalostí v priestore a v čase, workshopy (napr. Workshop pre Ciachovňu v Žiline, → 3)

- *dlhodobé zásahy bez zmeny fyzickej podstaty* – akcie squaterov (Košice) a urban exploration (iniciatíva Čierne diery, → 4)
- *dlhodobé zásahy so zmenou fyzickej podstaty* – najčastejšie sa prejavuje neziskový sektor (galérie, ateliéry využívajúce horné presvetlenie, multifunkčné priestory)
- *zásahy využívajúce nosné konštrukcie budovy*
- *zásahy využívajúce obvodové, respektíve iné konštrukčné prvky* s cieľom ich efektnej prezentácie
- *využitie modulov*, alebo iných špecifických a charakteristických konštrukčných princípov industriálnych budov a ideová recyklácia. (→ 3, 4)

ÚLOHA DETAILU

Spomínaná atmosféra a netradičnosť fasády industriálnych stavieb by mala byť principiálne zohľadňovaná pri návrhu. Ak má architektúra reprezentovať nové technické riešenia, musí sa vyrovnávať s možnosťami stvárnenia fasád, riešením rozhrania materiálov, spájaním konštrukčných prvkov... Ako fyzicky najmenšie pôsobisko architekta si detail vyžaduje intenzívnu pozornosť porovnateľnú s procesmi návrhu a projekcie celej budovy. A hoci detail môže návrh budovy ovplyvniť dávno pred ukončením jej dizajnu, samotný je v návrhu dotiahnutý do konca až po vyriešení problematiky samotnej architektúry.¹⁵ Mnoho pozoruhodných stavieb je kompromitovaných práve technickými chybami v mierke detailu; mnohokrát skrytý alebo neviditeľný detail je kritickým pre objekt.

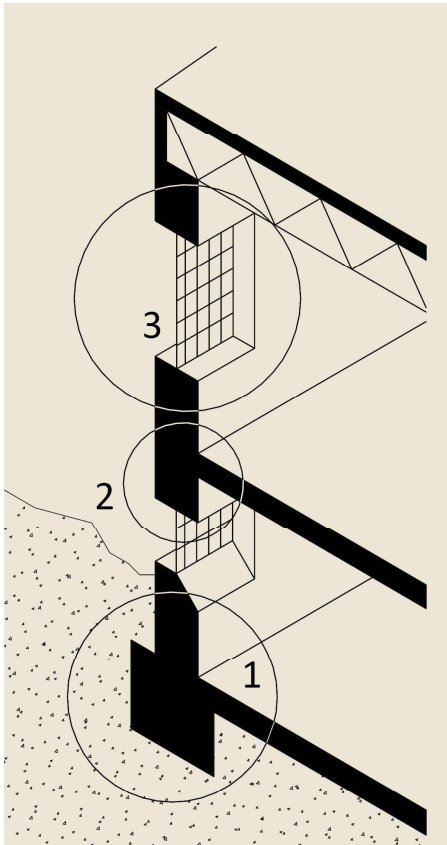
V prípade konverzie, pri navrhovaní konštrukčného riešenia pozornosť pútajú najmä detaily, ktoré kvôli rôznym parametrom musia prejsť transformáciou, keďže sú rozhodujúcou a existujúcou súčasťou objektov. Detail sa stáva

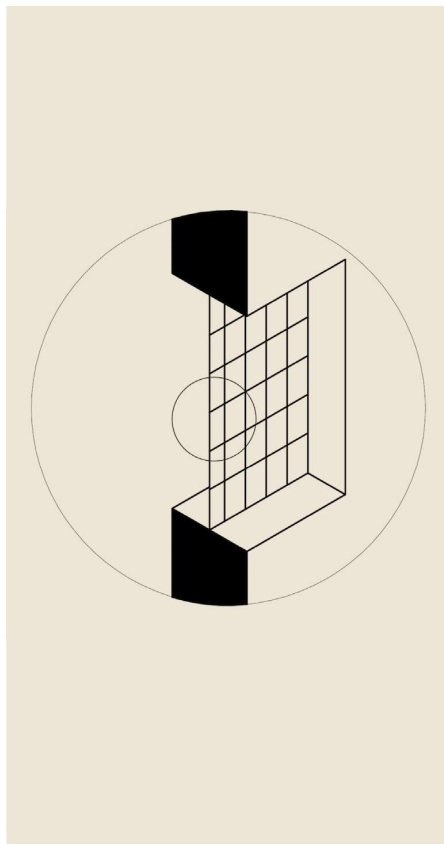
3 Workshop pre Ciachovňu v Žiline.¹³

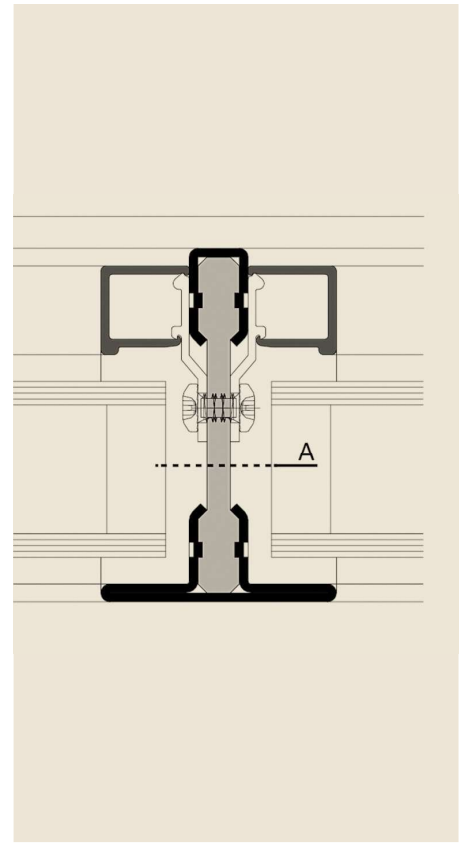
4 Fotografia sladovne pivovaru Steiger vo Vyhniach z archívu organizácie Čierne diery.¹⁴

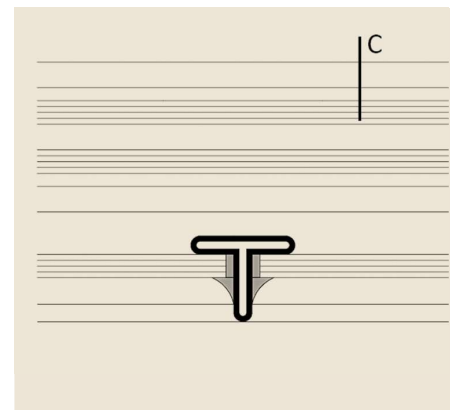
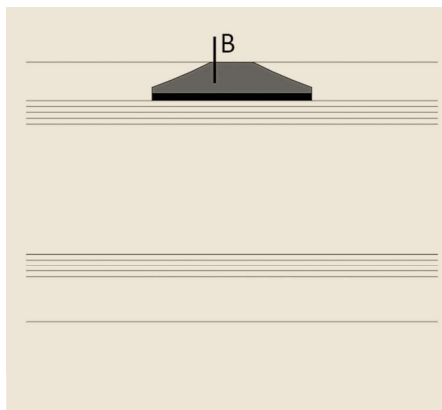
5 Tri základné najproblematickejšie zóny fasády, ktorých konštrukčné riešenie treba pri renovácii prehodnotiť. Ide o detail č. 1 – základovú konštrukciu a jej styk s murivom, ktorá býva mnohokrát z rôznych príčin narušená, keď treba vyriešiť sanáciu muriva a odstrániť statické poruchy a trhliny. Detail č. 2, ako styk vodorovnej a zvislej konštrukcie je zložitý aj pri novostavbe, lebo častou je prítomnosť tepelného mosta. Posledný detail č. 3 predstavuje problematiku všeobecne otvoru, okna, alebo dverí. Tieto pravidelne nespĺňajú dnešné hygienické a teplotné požiadavky; vyriešiť problematiku okna možno viacerými spôsobmi, pozri obrázok 6.

6 Detail klasického tabuľového okna možno vyriešiť jeho nahradením novým tepelne vyhovujúcim oknom.

7 Spoločnosť Jansen vytvorila profil oceleového rámu Janisol Arte s prerušeným tepelným mostom (A) práve pre tento typ okna.¹⁸

8 Okno W30 zo Steel Window Association¹⁹, ktoré na problém mnohých tepelných mostov pozdĺž celého obvodu jednotlivých profilov reaguje pragmaticky – vytvorením súvislej sklenej plochy a falošného rámu na povrchu v exteriéri (B).

9 Posledný spôsob ukazuje jednoduché predsadené dvojsklo pred pôvodné okno (C) – a to buď z exteriéru, či z interiéru – ako nám to dovoľujú estetické nároky.

základom individualizácie vo výraze architektúry, ktorá sa stáva „podpisom“ architekta.¹⁶

PROBLEMATIKA FASÁDY

Príkladom môže byť vyrovnanie sa s relatívnou banalitou, ako je obvodové murivo objektu. Množstvo porúch (spôsobených prírodou alebo človekom) je prakticky neobmedzené. Od trhlín a prasklín v murive cez vlhnutie a vzliňanie solí po narušenie dekoru muriva či jeho úplné zničenie. Príčinám, dôsledkom a možnostiam nápravy porúch budov sa vo svojich publikáciách podrobne venuje prof. Oto Makýš, ktorý dopodrobna špecifikuje nástroje renovácie.¹⁷ Ak je architekt schopný problém špecifikovať, nájsť a odstrániť jeho príčinu a ako následok ho odstrániť, musí sa vyrovnat' s nárokmi budovy pre jej súčasnú adaptáciu. Napríklad splniť teplotnotechnické a svetlotnotechnické normy tak, aby nedošlo k estetickému zničeniu objektu.

ZÁVER

Komplexnosť riešenia technického návrhu renovácie opustenej budovy spočíva v spolupráci širokej škály odborníkov, keď úloha architekta je nielen koordinovať, ale aj rešpektovať v návrhu usmernenia profesistov a zapracovať ich do výsledného projektu. Rovnako dôležitou, ako technické riešenie je morálna povinnosť a cit výberu primeranej miery zásahu do existujúceho. Posledný spomínaný krok nemusí byť vždy ideálny (veď proti gustu žiaden dišputát), no ak myslíme ekologicky, každá re-use akcia musí byť našim očiam sympatická.

Autorka spracováva dizertačnú prácu na Fakulte architektúry STU v Bratislave na tému *Transformácia architektonicko-konštrukčných prvkov pri konverzii budov*. Školiteľ: doc. Ing. arch. Ján Ilkovič, PhD.

1 KEPL, Julián a kol.: Rukoväť udržateľnej architektúry. Bratislava, Vydavateľstvo tlačovín Slovenskej komory architektov 2013, s. 112–115.

2 Podrobne sa problematike konverzie na rôznej úrovni a dejinám znovuvyužívania opustených budov venujú publikácie z dielne vydavateľstva A+T. FERNÁNDEZ PER, Aurora – ARPA, Javier: Reclaim – domestic actions. A+T architecture publisher 2013.

3 Recyklovanie (hoci v dizajnerskej tvorbe) je zoširoka vysvetlené v článku Kataríny Laukovej Zajčkovéj, kde autorka definuje viacero jej stupňov, kde na spodnom stupienku rebríčka figuruje znovupoužitie – REUSE, nasledované redizajnom, prvkovou recykláciou, hybridnou recykláciou. Rebríček završuje samotná materiálová recyklácia, ktorá ako ju dnes poznáme znižuje kvalitu vlastností sekundárneho produktu. Z hľadiska energetického je teda najvýhodnejšia akákoľvek z predchádzajúcich alternatív.

4 ZEMÁNKOVÁ, Hana: Tvořit ve vytvořeném: nové funkční využití uvolněných objektů. Brno, Vysoké učení technické CERM 2003, s. 157.

5 Najaktuálnejším je prípad areálu pivovaru Stein v Bratislave, na ktorého záchranu nestačilo ani vyhlásenie za pamiatku. To bolo totiž následne zrušené.

6 Tvaroslovie elektrární podrobne opísala a analyzovala Katarína Šimončíková v dizertačnej práci Architektonické dedičstvo objektov elektrární na Slovensku. Architektúru železiarní rieši Eva Belláková vo vlastnej dizertačnej práci s titulom Architektúra historických priemyselných areálov v odvetvi železiarskej výroby.

7 Dostupné na < https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/Nave_16.3_Matadero_Madrid_%282%29.jpg >

8 Dostupné na < <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=333120&page=5> >

9 KEPL, Julián a kol.: Rukoväť udržateľnej architektúry. Bratislava, Vydavateľstvo tlačovín Slovenskej komory architektov 2013, s. 112–115.

10 MAKÝŠ, Oto: Technologie renovace budov. Bratislava, JAGA 2004, s. 263.

11 FERNÁNDEZ PER, Aurora – ARPA, Javier: Reclaim – domestic actions. A+T architecture publisher 2013.

12 Site-specific projekty charakterizuje v pasáži Estetická užitečnost drsného alternativního prostoru knihy Průmyslové dedičství Tomáš Žižka prevzatím definície od Clifforda Melucasa. In: zost. FRAGNER, Benjamin: Průmyslové dedičství. Praha, České vysoké učení technické 2008, s. 232–236.

13 KILLORY, Christine – DAVIDS, Rene: Details, Technology, and Form. New York, Princeton Architectural Press 2012, s. 200.

14 Autor fotografie: Miroslav Beňák.

15 Autor fotografie: Miroslav Beňák.

16 Rôzne úlohy a prejavy detailu sú opísané v článku z konferencie WCTEE 4th. ILKOVIČ, Ján – MEZIANI, Yakoub – ROLEŇČIKOVÁ, Gabriela: Design of Structural Detail – Trends in Architectural Teaching. World Transactions on Engineering and Technology Education 2015, 13, 3.

17 MAKÝŠ, Oto: Technologie renovace budov. Bratislava, JAGA 2004, s. 263.

18 Okná Janisol ARTE boli špeciálne navrhnuté pre renováciu, konkrétne nahradzanie okien v priemyselných budovách, v štýle Bauhausu. Vyznačuje svojimi extrémne tenkými profilmi (Dostupné na: < <http://www.ods-geveltechnik.nl/en/home/windows/isolated-windows/janisol-arte-windows/> >)

19 Dostupné na < <https://kirhammond.wordpress.com/2014/07/14/w30-the-slimmest-steel-windows-complying-to-all-current-part-l-building-regulations/> >